

dr hab. Beata Gontarz, prof. UŚ
Instytut Nauk o Kulturze
Wydział Humanistyczny
Uniwersytet Śląski w Katowicach

**Recenzja rozprawy habilitacyjnej i dorobku naukowego dra Tomasza Kalniuka
w postępowaniu o nadanie stopnia doktora habilitowanego w dyscyplinie
kulturoznawstwo (obecnie nauki o kulturze i religii)**

Dr Tomasz Kalniuk z racji wykształcenia i drogi zawodowej związany jest z Uniwersytetem Mikołaja Kopernika w Toruniu. W 2004 roku uzyskał stopień magistra etnologii (na podstawie pracy *Prawda o samotnym i milczącym człowieku. W perspektywie chrześcijańskiego doświadczenia religijnego i wybranych problemów badawczych antropologii*), w 2012 r. – stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie historii, w specjalności etnologia (na podstawie dysertacji *Mityczni obcy. Dzieci i starcy w polskiej kulturze ludowej XIX i początku XX wieku*). Od 1 października 2012 roku jest zatrudniony na stanowisku adiunkta w Katedrze Etnologii i Antropologii Kulturowej tejże Uczelni, w ramach jej struktur przynależy także do pracowni badań kultury i literatury dziecięco-młodzieżowej oraz do pracowni studiów lokalnych i regionalnych. Pełni ponadto funkcję kierownika podyplomowych studiów w zakresie etnologii, jest członkiem komisji ds. zapewnienia jakości kształcenia Katedry Etnologii i Antropologii Kulturowej i byłym członkiem wydziałowej komisji oceniającej WNH UMK.

Dr Tomasz Kalniuk w 2008 roku ukończył również studia podyplomowe w zakresie pedagogiki resocjalizacyjnej w Pedagogium. Wyższej Szkole Pedagogiki Resocjalizacyjnej (tytuł rozprawy: *Grupa ewangelizacyjna jako metoda resocjalizacji*) i jako pedagog resocjalizacyjny pracował w ognisku wychowawczym dla dzieci i młodzieży z wadliwą socjalizacją oraz w klubie środowiskowym, wypełniając także obowiązki Kuratora Społecznego dla Dorosłych przy Sądzie Rejonowym w Toruniu.

Ocena wskazanego osiągnięcia naukowego

Dr Tomasz Kalniuk przedstawił do oceny jako osiągnięcie naukowe monografię *Drogi i miejsca religijności ludowej. Antropologiczne studium nowych ośrodków kultu we współczesnej Polsce (Strachocina, Stryszawa, Sokółka, Legnica)*, Wydawnictwo Naukowe

UMK, Toruń 2019, ss. 322 – rec. wyd. prof. dr hab. Andrzej Kowalski. Na całość publikacji składają się: część merytoryczna zawierająca trzy rozdziały, dwa aneksy prezentujące wybrane materiały z przeprowadzonych przez Autora badań terenowych, fotografie (archiwalne i wykonane przez Autora), bibliografia i indeks osobowy.

Tytuł książki zapowiada nowość i oryginalność podjętego przez Habilitanta tematu badawczego, w którym wydobyty i opisany ma być fenomen nowych miejsc kultu w Polsce i przejawianej w nich współczesnej religijności. Autor jednakowoż we *Wprowadzeniu* deklaruje inny, szerszy cel: „naświetlenie dynamicznej (żywej) obecności *sacrum* w kulturze” (s. 14), osiągnięcie którego – jak się wydaje – wspierają „Analizowane przykłady wybranych nowych miejsc kultu religijnego we współczesnej Polsce, ich rola i związane z nimi zachowania ludzi” przy założeniu, że owe zachowania „wskazują na powinowactwo z ludowymi formami pobożności” (s. 14). Tomasz Kalniuk proponuje również „przyglądanie się religijności w optyce »zmiennotrwałości«” (s. 14).

Brak jasno wytyczonego celu badawczego przekłada się na kompozycję rozprawy. Zauważyć należy, że zamysł kompozycyjny książki jest logiczny, albowiem dwa pierwsze rozdziały mają zbudować kontekst historyczny i teoretyczny dla opisów i analiz szczegółowych w rozdziale trzecim. Faktycznie jednak Autor pozostawia rozdziały w luźnym ze sobą związku, a przede wszystkim nie korzysta z zaprezentowanych rozpoznań czy koncepcji teoretycznych w zasadniczej, ostatniej części pracy, poświęconej wybranym przez siebie nowym zjawiskom.

W pierwszym rozdziale zatytułowanym *Obrazy kultury i religijności ludowej w historii polskiej myśli etnologicznej* Habilitant przedstawia swoje kompetencje wyjściowe jako badacza kultury ludowej i folkloru (ujawnione w bardzo interesującej, dobrze poprowadzonej merytorycznie monografii *Mityczni obcy. Dzieci i starcy w polskiej kulturze ludowej przełomu XIX i XX wieku*), prezentując przegląd klasycznych rozpraw etnograficznych dotyczących kultury chłopskiej i religijności ludowej, odnoszących się do kultury chłopskiej lokowanej czasowo w wieku XIX i w pierwszej połowie wieku XX oraz sygnalizując nowe koncepcje dotyczące pojmowania religijności ludowej. W swojej krytyce redukcjonistycznego i deprecjonującego pojmowania religijności ludowej w klasycznych pracach etnografów (i/lub socjologów) jest wyraźnie zainspirowany rozstrzygnięciami Magdaleny Zowczak oraz Izabelli Bukraby-Rylskiej, dokonany przed dekadą. Najnowsze prace polskich etnologów i antropologów przywołane są natomiast tylko poprzez tytuły i nazwiska ich autorów – nie dowiadujemy się, jak wygląda aktualny dyskurs i badania współczesnej religijności. Prezentację historycznych stanowisk badaczy kultury ludowej Habilitant zestawia z – według niego lepiej – rozpoznaną materią religijności ludowej przez Kościół katolicki, wskazując na

jego katechetyczną i kulturotwórczą rolę w kształtowaniu chłopskiej świadomości tak religijnej, jak narodowej. Aktualnym punktem odniesienia w kwestii pojmowania religijności ludowej jest też dla dra Kalniuka *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii*, stanowiące wykładnię oficjalnego stanowiska Kościoła katolickiego w sprawie form pobożności ludzi prostych. Efektem jest przechodzenie przez dwa (przynajmniej) porządki prezentacji interesującej Autora kategorii i synonimiczne stosowanie (nie tylko w omawianym rozdziale, ale w całej książce) terminów „religijność ludowa” i „pobożność ludowa”, jak też sprowadzenie religijności ludowej w Polsce do „religijności katolickiej”. Takie nierozróżnienie i redukcja byłyby możliwe do zaakceptowania, zwłaszcza w trzeciej części rozprawy, albowiem dra Tomasza Kalniuka interesują – jak sam podkreśla – zachowania w obrębie współczesnego polskiego katolicyzmu, jednak w pracy znajdują się liczne przykłady podobnie wymiennie z „religijnością ludową” stosowanych innych terminów, jak „religijność tradycyjna”, „religijność masowa”, „religijność popularna”, odsyłających do określonych typologii i historycznych uwarunkowań kultury. Dodam w tym miejscu, że tak samo, a mianowicie bez teoretycznego sprecyzowania, stosowana jest – istotna dla prezentowanego przez Autora ujęcia religijności ludowej – kategoria „zmiennotrwłości”, utworzona na podobieństwo kategorii „długiego trwania” struktur społecznych, zaproponowanej przez francuskiego historyka Ferdynanda Braudela (dr Tomasz Kalniuk zapisał błędnie nazwisko „Breudel” – s. 91, także w swoim autoreferacie – s. 4).

Drugi rozdział, objęty tytułem *Obrazy religijności ludowej w historii kultury: święte drogi, święte miejsca, święte wydarzenia*, ma hybrydyczną budowę. Składa się na niego najpierw podrozdział poświęcony prezentacji historii pątnictwa w perspektywie religioznawczej, antropologicznej i etnologicznej (ale też teologicznej/katechetycznej), następnie część opisująca historyczny fenomen społeczno-narodowościowy polskiego ruchu pielgrzymkowego, dalej – nowożytne podróżowanie, a w końcu nowoczesne i ponowoczesne wzorce turystyki, w tym turystyki religijnej. Kolejne podrozdziały dotyczą antropologii przestrzeni i miejsca świętego (z wyszczególnieniem ich znaczenia w kulturze judeochrześcijańskiej) oraz konceptualizacji cudu (z wyszczególnieniem teologii katolickiej). Habilitant na początku omawianego rozdziału wyjaśnia jego konstrukcję i zawartość merytoryczną oraz funkcję w strukturze całości: „Obserwacja »świętego wędrowania« umożliwia dostęp do pobożności ludowej w skondensowanej postaci, a przejawiającej się w zróżnicowanej przestrzeni społeczno-historycznej i kulturowej. [...] Fragmenty poświęcone statusowi i recepcji świętego miejsca oraz doświadczeń cudu mają charakter introduktywny wobec zasygnalizowanych w temacie pracy nowych (wybranych) miejsc kultu we

współczesnej Polsce” (s. 51). Zapowiada zatem, że ma się on wiązać problemowo z rozdziałem ostatnim.

W tej części książki Autor także prezentuje swoje wyjściowe kompetencje kulturoznawcze; opiera wywód na pracach należącej do kanonu literatury przedmiotu. Nie jest to jednak wykład systematyzujący zagadnienia, bowiem niektóre kwestie dr Tomasz Kalniuk omawia bardziej szczegółowo (np. liminalne aspekty pielgrzymowania, średniowieczne uwarunkowania pątnictwa, Jerozolimę jako realny i symboliczny cel pielgrzymowania czy jako archetyp miejsca świętego), a niektóre – zwłaszcza dotyczące nowożytnych podróży i współczesnej turystyki religijnej – jedynie poprzez zasygnalizowanie zjawiska. Wypowiedź ma charakter meandryczny, gdy dr Kalniuk poświęca więcej uwagi wybranemu przygodnemu zjawisku, na przykład ruchowi eremickiemu czy społecznym i ekonomicznym przyczynom wypraw krzyżowych. Drugi rozdział dysertacji ujawnia eklektyczne podejście Habilitanta do poruszanych zagadnień, łączące kategorie religioznawcze, antropologiczne, historyczne, teologiczne, semiotyczne, z zakresu historii sztuki, historii kultury i socjologii idei. W mojej ocenie nie powiódł się zamiar (zasygnalizowany w tytule) ukazania kategorii świętej drogi, świętego miejsca i świętego wydarzenia w odniesieniu do religijności ludowej, która w tym rozdziale jest arbitralnie wprowadzana, wielokrotnie anachronicznie, w różne historyczne i kulturowe konteksty, a w podrozdziale ostatnim, dotyczącym wydarzenia świętego (ujmowanego przede wszystkim w kategoriach cudu) zupełnie pominięta, mimo wcześniejszego sygnalizowania, że religijność ludowa była przez etnologów i antropologów (m. in. przez przywołanego w kilku innych miejscach Jacka Olędzkiego) opisywana jako przejawiająca „wrażliwość mirakularną” oraz mimo deklaracji podjęcia w rozdziale ostatnim rozpoznać „ludowości mirakularnej” w miejscach kultu eucharystycznego.

Ostatni, znacznie obszerniejszy niż dwa poprzednie, rozdział *Nowe miejsca kultu religijnego i obrazy religijności ludowej we współczesnej Polsce (przykłady Strachociny Stryszawy, Sokółki i Legnicy)* przedstawia ujęcie przez Habilitanta oryginalnego projektu badawczego. Zewnętrzny układ tego rozdziału nie wzbudza zastrzeżeń, przeciwnie, wydaje się uporządkowany ze względu na wyodrębnienie genezy omawianych miejsc kultu, decydującej również o ich charakterze: Strachocina i Stryszawa wiążą się z kultem świętych osób, a Sokółka i Legnica z kultem świętych przedmiotów. Dwa ostatnie miejsca łączy kult eucharystyczny, oparty na domniemanym cudzie. Autor wskazuje także na zbieżności czasowe ujawnienia się kultu, na podstawie których zostały wyłonione badane miejsca: koniec XX i początek XXI wieku. Dr Tomasz Kalniuk dokonuje wstępnej typologii interesujących go miejsc, odnosząc przejawianą w nich religijność do (arbitralnie i selektywnie) wybranych z repertuaru cech

przypisywanych religijności ludowej, która w zaproponowanym tu ujęciu jest: społeczno-, grupo- lub parafiocentryczna, masowa i zrytualizowana, maryjna i ostentacyjna. Habilitant stwierdza, że religijność ludowa w nowych miejscach jest nowa i zarazem odmienna w każdym z czterech z nich: w Strachocinie ma wymiar społeczno-narodowy, w Stryszawie jednostkowy i mistyczny, w Sokółce i Legnicy mirakularny, niemaryjny. Dostrzega również potencjał rozwojowy interesujących go miejsc. Stryszawa może stać się ogólnonarodowym sanktuarium patriotycznym, Strachocina sanktuarium „małej drogi dziecięctwa duchowego”, a Sokółka i Legnica – sanktuariami adoracyjnymi cudów eucharystycznych. Tomasz Kalnik rozpoznał zatem i uporządkował zjawisko, choć taka typologia powinna zostać przedstawiona jako efekt badań, a nie jako wstępna i zamknięta charakterystyka, Autor bowiem później odwołuje się do niej w sposób bardzo luźny, w trybie ją potwierdzającym.

W omawianym rozdziale trudno dostrzec metodę poprowadzonych badań. Nie jest również jasne, w jakim aspekcie interesuje Autora miejsce, osoba/przedmiot kultu czy przejawiana religijność. Najprecyzyjniej cel, metoda i źródła zostały zaprezentowane w części dotyczącej Stryszawy i Kunegundy Siwiec (s. 146). Generalnie dominuje jednak deskrypcyjny wywód, oparty przede wszystkim na źródłach zastanych. Doktor Kalniuk nie wykorzystuje w pełni zebranego materiału z własnych badań terenowych, a włącza go w formie dwóch aneksów i fotografii własnych do pracy. Mankamentem jest dobór i sposób wykorzystania zastanego materiału źródłowego. Na przykład w części poświęconej prezentacji Strachociny i sylwetki świętego Andrzeja Boboli Autor bez zasygnalizowania statusu źródła, bez krytycznego dystansu poznawczego i bez analizy tekstu i treści korzysta z powieści biograficznej Jana Dobraczyńskiego, z popularnych hagiografii i wydawnictw okolicznościowych oraz z opartej na aparacie krytycznym pracy ks. Jana Popłatka z 1936 roku. Tak samo postępuje Autor ze źródłami w pozostałych częściach pracy. Informacje o cudach otrzymanych dzięki modlitwie we wszystkich miejscach kultu czerpie nie ze źródeł parafialnych (choć stwierdza, że zakładane są tam księgi i prowadzona jest ewidencja zgłoszeń), lecz z artykułów publicystycznych, zamieszczonych między innymi w katolickim tygodniku „Gość Niedzielny” (s. 168, s. 169). Mimo że w rozdziale drugim deklaruje „operacyjny” dla religijności ludowej status kategorii pielgrzymowania, nie poddaje badaniu charakteru pielgrzymek i religijności pielgrzymów w odniesieniu do wcześniej wprowadzonych ustaleń. Religijność przybywających do miejsc kultu osób przedstawia w optyce zorganizowanych działań duszpasterskich Kościoła.

W rozdziale tym ponownie ujawnia się rozchwianie celu badawczego. Habilitanta nie interesuje bowiem tylko religijność ludowa przejawiana w wybranych miejscach, lecz „problematyka relacji człowiek – sacrum” (*Autoreferat*, s. 2–3). Wkracza zatem dr Kalniuk w

obszar zagadnień filozoficznych i teologicznych. Kwestie te przedstawia jednak opisowo, dysponując w odniesieniu do każdego miejsca i osoby nierównym ilościowo i jakościowo materiałem. Zajmuje się opowieścią (opublikowaną i powtórzoną w wywiadzie) księdza Józefa Niżnika o spotkaniach z osobą świętego Andrzeja Boboli, rekonstrukcją „małej drogi dziecięctwa duchowego” ludowej mistyczki Kunegundy Siwiec poczynioną na podstawie wydanych zapisów jej widzeń, przywołuje niepogłębione wypowiedzi parafian i pielgrzymów nawiedzających miejsca kultu, prezentuje wdrażany program duszpasterski. Problematyczna z punktu widzenia metodologii (i etyki) jest „fenomenologiczna analiza” relacji do „nadprzyrodzonego” i „niepojętego” ekspertki powołanej do zbadania materiału domniemanego cudu eucharystycznego w Legnicy, dokonana na podstawie jej wypowiedzi zamieszczonej w publikacji referatów z konferencji teologicznej zorganizowanej przez lokalnego biskupa. Rozpatrywane przez Autora przykłady wykazują, że tematyka relacji człowieka do *sacrum* jest potraktowana przez Autora nie tylko rozłącznie z kwestią religijności ludowej, ale również podejmowana w większości bez znalezienia adekwatnych narzędzi badawczych. Wyjątkiem jest część przedstawiająca istotę i proces duchowego wzrostu „mistyczki z gór” na tle porównawczym zarówno z modelem pobożności wypracowanym przez św. Teresę z Lisieux czy realizowanym przez św. Faustynę Kowalską, jak i z modelem religijności sąsiadów Kunegundy Siwiec, reprezentujących społeczność wiejską. Ten podrozdział jednak jest oparty na dwóch wcześniejszych publikacjach. Habilitant dwukrotnie w tytule podrozdziałów dotyczących domniemanych cudów eucharystycznych w Sokółce i Legnicy stosuje określenie „ludowość mirakularna”, ale nie wyjaśnia pojęcia, nie wiadomo zatem, czy odnosi ją do terminu „wrażliwość mirakularna”, stosowanego przez badaczy w odniesieniu do istoty religijnego doświadczenia, czy do przypisywanego chłopom zmysłowo-emocjonalnego kontaktu z *sacrum*, czy do zdefiniowania aktualnego zjawiska socjologicznego, w którym ujawnia się powszechna potrzeba materialnego dowodu dla wiary, czy też do oceny związanej z tym zjawiskiem religijności.

W aspekcie poznawczym i konstrukcyjnym rozczarowuje też *Zakończenie*. Zawiera powtórzenie tez o ożywieniu tradycyjnych form pobożnościowych w obrębie katolickiej denominacji w Polsce, mimo dokonujących się globalnie procesów sekularyzacji społeczeństwa i kultury oraz powtórzenie tez o trwałej obecności *sacrum* w kulturze i w świadomości współczesnego człowieka. Tomasz Kalniuk nie wyprowadza bezpośrednich wniosków z zaprezentowanego w trzecim rozdziale materiału badawczego ani nie buduje opartych na nich konkluzji. Na podstawie wskazania związanych z omawianymi miejscami (ale przecież wcale nie typowych tylko dla nich i przejawiających się – jak sam wykazuje w dwóch

pierwszych rozdziałach – nie tylko współcześnie) zjawisk, jak „fizyczność pielgrzymowania”, „materialność przechowywanych tam substancji”, „zmysłowo-emocjonalny kontakt z porządkiem nadprzyrodzonym”, formułuje rozpoznanie, że „dopisują [one] kolejne karty dziejów religijności ludowej – religijności konkretnego” (s. 233) – czy tworzy nową kategorię czy też nie, tego czytelnik się nie dowiaduje. *Zakończenie* jest kolejną, autonomiczną częścią książki, gdzie Autor dokonuje demonstracji, że „religia trwa”, podając arbitralnie wybrane przez siebie przykłady zaczerpnięte z obserwacji współczesnego polskiego kontekstu religijnego, zbliżając swoją wypowiedź do publicystyki.

W sumarycznym oglądzie przedstawiona do oceny jako osiągnięcie habilitacyjne książka dra Tomasza Kalniuka wykazuje podstawowe błędy konstrukcyjne i metodologiczne. Mimo dysponowania materiałem źródłowym i kompetencją wyjściową Autor nie poprowadził spójnego całościowo wyводу, a w rozdziale ostatnim nie zastosował wyraźnego aparatu krytycznego. Brak zdecydowania się autora w kwestii celu badań poskutkowało rozproszeniem podjętej tematyki. Praca Habilitanta nie jest zupełnie pozbawiona aspektu poznawczego, ale jest on ograniczony do wskazania nowych miejsc kultu i rekonstrukcji duchowości ludowej mistyczki z Siwcowki, co zdecydowanie nie wystarcza, aby zaakceptować całość jako znaczące osiągnięcie naukowe. Tym bardziej nie wystarcza, gdy spojrzymy na zawężającą perspektywę oglądu Autora, traktującego owe miejsca kultu i przejawianą w nich aktualnie religijność izolacyjnie, bez uwzględnienia aktualnego stanu badań dotyczących zmian zachodzących w obrębie religii i religijności we współczesnych społeczeństwach, w tym w społecznościach identyfikujących się jako katolickie, co – jak deklaruje dr Tomasz Kalniuk – szczególnie go interesuje.

Ocena dorobku naukowego oraz aktywności badawczej i dydaktycznej po doktoracie

Obszar i tematyka zainteresowań badawczych dra Kalniuka to folklor, kultura ludowa, antropologia „obcego”, *sacrum* i mit w kulturze. W dokumentacji dołączonej do wniosku o przeprowadzenie postępowania habilitacyjnego doktor Kalniuk wykazał, że jest autorem dwóch monografii, z których jedna to wersja doktoratu: *Mityczni obcy. Dzieci i starcy w polskiej kulturze ludowej przełomu XIX i XX wieku*, Toruń 2014, a druga została przedstawiona jako osiągnięcie habilitacyjne. Współredagował (z Violetą Wróblewską) numer tematyczny *Dziecko i dzieciństwo w kulturze polskiej* czasopisma „Litteraria Copernicana” (2017, nr 3). Ponadto jest autorem 8 artykułów w czasopiśmie, 15 rozdziałów w monografiach zbiorowych (w tym 3 przyjętych do druku), 13 haseł w *Słowniku polskiej bajki ludowej*, red. V. Wróblewska

(Toruń 2018, t. 1–3), 7 recenzji książek. Czynnie uczestniczył w 7 konferencjach międzynarodowych i 13 konferencjach ogólnopolskich, współorganizował jedną konferencję międzynarodową i jedną krajową. Należy odnotować umiędzynarodowienie badań Habilitanta: w ramach programu Erasmus przedstawił na Uniwersytecie Karola w Pradze zagadnienia dotyczące paradygmatu mitycznego, kategorii innego i kategorii obcego w kulturze ludowej, a w ramach programu Erasmus plus wygłosił na University College Cork wykłady także prezentujące badania prowadzone w ramach doktoratu. Wykazał też uczestnictwo z dwoma referatami na konferencjach poza krajem i cztery publikacje zagraniczne (dwie w czasopiśmie: estońskim „Folklore. Electronic Journal of Folklore” i ukraińskim „Вісник НАУ”, dwie w monografiach zbiorowych: Budapeszt 2015, Tartu 2018).

Ilościowo aktywność publikacyjna i konferencyjna dra Tomasza Kalniuka w okresie niespełna siedmiu lat od doktoratu do czasu złożenia wniosku habilitacyjnego mogłaby lokować się w średnich rejestrach. Jednakowoż Habilitant korzystał z kapitału swojej pracy doktorskiej w sześciu publikacjach: *Mocarstwo słabych – o wartość starców w kulturze ludowej* (2013); *Między naturą a kulturą. Dziecko na wsi polskiej końca wieku XIX i początku XX* (2014); *Sacrum mitycznego zespolenia w obrazach postaci niezwykłych – kulturowe i literackie motywy: dzieci, starców oraz dziecio-starców* (2014), *Opposition „Native – Stranger” in Folk Culture (Children and Elders in Polish Folk Culture)* (2015); *Zmiana i odmienność a zaraza w kontekście kultury i literatury ludowej* (2016); i częściowo w: *Literatura i folklor w kontekście mityczności* (2016). Z kolei inne publikacje: *Świat jako wartość w ludowej filozofii życia* (2015); *Żydowskie i chrześcijańskie doświadczenie obcości w perspektywie biblijnej – ujęcie antropologiczne* (2018); *Święta z gór – przypadek Kunegundy Siwiec ze Stryszawy* (2015) i angielska wersja *Folk Mystic. A Narrative of a Polish Highlander Kunegunda Siwiec* (2018) zostały wykorzystane w książce, którą dr Kalniuk przedstawił jako osiągnięcie habilitacyjne. Rozpatrywane w wobec całego wymienionego powyżej zestawienia bibliograficznego *Drogi i miejsca religijności ludowej...* wykazują znaczny stopień wtórności. Autor ma tendencję do powtarzania i kompilowania własnych tekstów, co nie świadczy o postępie prowadzonych przez Habilitanta badań.

Jako stymulujący badawczo należy uznać udział dra Tomasza Kalniuka w dwóch grantach zewnętrznych. Aktywność w zakresie kwerendy, selekcji i opracowania materiału w funkcji wykonawcy w projekcie kierowanym przez innego badacza jest zdecydowanie niedoceniana. W przypadku Habilitanta uczestnictwo w projekcie NPRH *Zmityzowane wersje (nie-) etnicznych obcych w przedstawieniach wizualnych XX i XXI wieku. Analiza prasy i druków ulotnych*, kierowanym przez dra hab. Dagnosława Demskiego, zaowocowało nowym

przedmiotem badań, w którym z powodzeniem wykorzystał swoje kompetencje z zakresu antropologii obcości i struktury mitu, przedstawiając uwikłane w kontekst polityczny i ideologiczny wizerunki „obcości” i „obcego”. Dostrzegł i zanalizował w publikowanych w prasie materiałach (także wizualnych), dotyczących Ameryki (*Symbolic Migration to the Super-West in the Polish Pomeranian Press of the 1930s* – 2015 r. i polska wersja *Prasowe wizerunki obcych na Pomorzu w II połowie lat 30. XX wieku* – 2015 r.; *Mity amerykańskiego wroga w wybranych obrazach z prasy pomorskiej lat 60. XX wieku* – 2015 r.) i Żydów (*Stereotyp Żyda w historii kultury międzywojennego Torunia i okolicy* – 2018 r.) obecność symbolicznych zespołów znaczeń integrujących i kształtujących poczucie społecznej i narodowej tożsamości.

Efektem udziału w drugim grancie NPRH *Słownik polskiej bajki ludowej*, kierowanym przez dr hab. Violetę Wróblewską, jest kolejna ważna pod względem badawczym część dorobku naukowego dra Kalniuka, który przygotował hasła w następujących kategoriach: 1. Badacze/ Zbieracze bajek ludowych/ Bajarze (3 hasła osobowe poświęcone odpowiednio: Wincentemu Berwińskiemu, Janowi Karłowiczowi, Henrykowi Oskarowi Kolbergowi), 2. Popularne motywy i wątki bajkowe (hasła *Dziecko, Obcy, Głupiec/Głupcy, Pustelnik, Sen, Starzec/Starucha, Zaświaty*), 3. Teoria bajki – poetyka i antropologia (hasła *Historyzm w bajce ludowej, Sacrum w bajce ludowej*), 4. Bajka ludowa a tradycja (hasło *Bajka ludowa a Biblia*). Sporządzenie ich wymagało przekrojowych badań na wielu materiałach źródłowych oraz wykorzystania opracowań etnograficznych, językoznawczych, literaturoznawczych, folklorystycznych nakazywało selekcję materiału i syntetyczny sposób przedstawienia problemu. Dr Tomasz Kalniuk doskonale sprawdził się w tym zadaniu jako etnolog i znawca folkloru. Takie też kompetencje wykazuje w artykule *Folklorystyczne opisy początków świata i człowieka* (2018), analizując w przekazach ludowych motywy kosmogonii i antropogenezy.

O zainteresowaniach Habilitanta dotyczących *sacrum* w kulturze współczesnej świadczą dwa stosunkowo wczesne, albowiem opublikowane tuż po doktoracie, teksty: *Kłopotliwa natura sacrum. Wokół uświęconej desakralizacji albo resakralizacji przedmiotów* (2013) oraz *Religijne popwojaże. Mistyka czy mistyfikacja?* Dokonane przez dra Kalniuka rozpoznanie niejednoznacznego statusu *sacrum* przeniesionego w muzealny czy estetyczny kontekst (przykład tzw. kaplic czaszek) oraz opis homogenizacji religijności w kulturze masowej pozwala na konstatację, że Habilitant z dobrym efektem badawczym pracuje na konkretnie wybranym przykładzie, dla którego potrafi znaleźć adekwatny aparat teoretyczny i kulturowy kontekst.

Z dołączonej dokumentacji wynika, że dr Tomasz Kalniuk jest zaangażowany w działalność dydaktyczną i organizacyjną na swojej uczelni, ma pewne – niezbyt duże – doświadczenie w prowadzeniu prac dyplomowych (licencjackich), uczestniczy w działaniach popularyzatorskich (Dni otwarte Wydziału Nauk Historycznych, publikacje prasowe, prelekcje w lokalnych rozgłoszeniach radiowych).

Konkluzja

Przedstawiona do oceny jako osiągnięcie habilitacyjne książka dra Tomasza Kalniuka *Drogi i miejsca religijności ludowej. Antropologiczne studium nowych ośrodków kultu we współczesnej Polsce (Strachocina, Stryżawa, Sokółka, Legnica)*, Toruń 2019 nie odpowiada wymogom określonym w art. 16. Ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki. Oceny niespełnienia kryterium znaczącego wkładu w rozwój dyscypliny nie podnosi skromny ilościowo pozostały dorobek naukowy i typowa aktywność organizacyjna, dydaktyczna i popularyzatorska Habilitanta. Wnioskuje zatem o niedopuszczenie Kandydata do dalszych etapów postępowania habilitacyjnego.

Katowice, 30 stycznia 2020 r.

